

סימן קנ"ט

שמותר להלוות לגוי ולמומר בריבית, וכו' ג' סעיפים

סעיף א: גוי

דבר תורה, מותר להלוות לגוי בריבית. וחכמים אסרוהו, [א:] אם לא כדי חייו, [ב:] או לת"ח, [ג:] או בריבית דרבנן. והאידינא, מותר (ככל ענין).

ברכי יוסף: איסור חכמים הוא רק להלוות להם ולא ללוות מהם. והטעם דכשלווה ממנו הרי הוא בורח ממנו.

הטעם שמותר לת"ח: כ' הש"ך (א) דטעם האיסור הוא שלא ילמד ממעשיו, ובת"ח ל"ש טעם זה.

הטעם דהאידינא מותר: כ' הש"ך (ב) והט"ז (ב) דא"א להשתכר בשום מו"מ בלעדי הגויים, וא"כ אין לחלק בין שאר מו"מ לריבית. ובט"ז (ב) הוסיף דבזמן חז"ל המו"מ היה עם ישראל, אולם ריבית היה רק עם הגוי, משו"ה ע"י האיסור נמנעו מהם כלל.

ריבית הלכה למעשה:

- א. מצוה שלא להלוות לגוי בחנם (ב,ב). ומצוה להקדים להלוות לישראל בחנם מלגוי בריבית, אולם בהפסד גדול מותר (ב,ג).
- ב. בכסף של גוי וישראל שותפים, אם הרוב של הגוי וזה חברה בע"מ מותר לישראל ללוות, ואם אינו חברה בע"מ ראוי להחמיר. ואם חצי חצי או הרוב של ישראל אסור ליהודי ללוות מכסף זה, אולם אפשר להתנות שכסף שמלווים ליהודי יהיה מהגוי, דברבנן יש ברירה (ב,ד-ו).

סעיף ב: מומר

מומר מותר להלוותו בריבית, ואסור ללוות ממנו בריבית [משום לא תשיך ולפני עיוור, ש"ך (ב)]. וברעק"א בשם הרמב"ן רק ל"ע]. הגה: ויש מחמירין אף במומר [שלא] להלוותו. [מ"מ ודאי דאי"צ להחזיר כשלקח כבר הריבית, פת"ש (ג) בשם ג"צ]. וטוב להחמיר אם אפשר להשטט ממנו. [וכשאינו יכול להשטט ילוהו בריבית, דאסור להלוות לו בחנם, פת"ש (ד)].

טעמי ההיתר להלוות למומר (רעק"א): א' (טור וט"ז א,ג) אין מצווין להחיותו. ב' (רמב"ן) לאו אחיך החילוק בין האיסור ללוות להיתר להלוות: ט"ז (ג) למומר אין היתר להלוות לאחר, דישראל שחטא ישראל הוא. אולם להלוות לו מותר, דאין מצווין להחיותו.

נפק"מ בין הטעמים במוסר ובא"ר: א. כ' ברעק"א דנפק"מ אם הט' דאינו מצווה להחיותו או דלאו אחיך, האם אסור להלוות למוסר, דלרמב"ן אסור דמקרי אחיך, ולטור והט"ז מותר, דבכה"ג אין מצווין להחיותו. ב. בפת"ש (ד) כ' נפק"מ אם אסרו להלוות גם א"ר, לטור ולט"ז דאין מצווין וכו' י"ל דמותר דלא גזרו כולי האי, אולם לרמב"ן י"ל דאסור דהוי אחיך.

באיזה מומר איירי: הש"ך (ד) נקט להחמיר בין במומר לתיאבון ובין בלהכעיס ואפי' דשביק היתרא יש להחמיר. אולם בבהגר"א (ו) כ' דדוקא במומר להכעיס מותר.

כשנעשה הלווה מומר: כ' הפת"ש (ג) דיש להסתפק כשלקח ריבית מישראל ונעשה הלווה מומר, אם יתקן כשיחזיר לו, או"ד דכיון דעתה אינו מצווה להחיותו לא יתקן עי"ז ולא יחזיר.

ריבית הלכה למעשה:

א. אסור ללוות ממומר בריבית (ובחנם מותר). ולהלוות לו, בחנם אסור. ובריבית טוב להמנע, ומ"מ אם אינו יכול להמנע, עדיף להלוותו בריבית (ז, ב).

סעיף ג: כותים, קראים, תינוק שנשבה

כותים, יש להם דין מומר לעבודת כוכבים. הקראים, אין להם דין מומרים ואסור להלוותם בריבית, ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם בריבית. הגה: וע"ל סימן קנ"ז וקכ"ד דין אנוסין. תינוק שנשבה לבין הגוי ואין יודע מתורת ישראל כלל, דינו כקראים ואסור להלוות לו בריבית. (כך משמע מצ"י לדעת הרמב"ם). ולכן מומרת לעבודת כוכבים איש לא זן מן הגוי שהזן הרי הוא כמוה ונקרא מומר, אסור להלוות לו בריבית, דהוי כתינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים.

אם מותר ללוות מכותים (להלוותן מותר לכ"ע): כ' הש"ך (ה) מד' המחבר משמע דאסור ללוות מהם כמומר. והק' דהא עשאוהו כגויים. ומשו"ה חולק הש"ך ומתיר גם ללוות מהם כגויים. אולם בפת"ש (ה) הביא ד' התפארת צבי דפליג וס"ל לאסור, כיון דהם מצוים, וכשלווה מהם מכשילן בל"ע.

דין הקראים: למחבר כישראל גמור. אולם הש"ך (ו) ס"ל דדינם כמומרים ומותר להלוותם, וכ"כ החו"ד (הוב"ד בפת"ש ו') דדוקא ללוות מהן אסור.

תינוק שנשבה: רמ"א אסור להלוותו כישראל, ש"ך (ח) הטעם דאפי' למתירין להלוות מומר הכא אסור כיון דאינו יודע ריבונו. אולם ר"ת כ' דמותר להלוותו, ודחה הדרב"מ דלא גרע מקראים דאסור. וכ' הש"ך דלשיטתו לעיל שחולק אמחבר בקראים ומתיר, צ"ע אי בתינוק שנשבה ג"כ יש להתיר או לא.

בן למומר מגויה: כ' ש"ך (ז) מומר שיש לו בן מגויה, דינו כגוי ומותר. ובפת"ש (ז) כ' בשם הדרב"ז דבספק אם הוא מגויה או ממומרת מותר, ול"א דסד"א לחומרא, כיון דאיכא פלוגתא בבני מומרים בצירוף הספק במציאות, ומותר.

ריבית הלכה למעשה:

א. תינוק שנשבה ואפי' מחלל שבת בפרהסיא אסור להלוותו בריבית, וכ"ש שלא ללוות ממנו, ומצווה להלוותו בחנם, דדינו כישראל לכל דבר (ב, ח).

סימן ק"ס

גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו, ובו כ"ג סעיפים

סעיף א: העוברים בריבית

צריך ליזהר בריבית, וכמה לאוין נאמרו בו. ואפי' הלוח הנותנו והערב והעדים עוברים. הגה: ואין חילוק בין אם מלוה לעני או לעשיר. והא' ללוה [והעדים, פת"ש (ג) בשם החו"ד] עובר, דוקא בריבית דאורייתא אבל בריבית דרבנן אינו עובר אלא משום לפני עור וגו'.

מניין האיסורים: שישה איסורים למלווה, ושלושה ללווה (או שניים), ועוברים הסופר הערב העדים וכדו', וכל מי שסייע בהלוואה עובר בלפני עיוור, והערב עובר נמי בלא תשימון. וכ' הפת"ש (ב) דעדים עוברים אף במלוה ע"פ.

אי דוקא עדים בשטר עוברים על לא תשימון: הפת"ש (ב) הביא בשם מהר"א שישן להסתפק אי רק בלוה בשטר עוברים, ובע"פ אינם עוברים. ובשם השי"ג כ' דודאי עוברים אף במלוה ע"פ.

אי עובר הלוח בלפ"ע כשבלעדיו היה המלוה מלוה לאחרים: בפת"ש (א) הביא ד' המשל"מ בשם הפני משה דבכה"ג אינו עובר, וסברתו דלולי שהלוה הזה יכשיל את המלוה בלא"ה יעבור המלוה באיסור, וכ"כ הכת"ס (יו"ד סי' פ"ג). אולם המשל"מ ס"ל דאף בזה עובר כיון שהאפשרות האחרת היא ג"כ באיסור, אא"כ יכול לעשות האיסור לבד ללא שאחר יכשילנו לא עוברים בלפ"ע.

סעיף ב: עונשו

כל הנותן בריבית נכסיו מתמוטטים, וכאלו כפר ביציאת מצרים ובאלקי ישראל.

סעיף ג: הערמה

התולה מעותיו לומר שהם של גוי, ומלוה אותם בריבית, הקדוש ברוך הוא יפרע ממנו.

סעיף ד: הוספה מדעתו במלוה ובמקח

אפילו אם הלוח נותן לו יותר, מדעתו, בשעת הפרעון, שלא התנה עמו, ואינו אומר שנותנו לו יותר בשביל ריבית, אסור. ומיהו אם לא היו המעות כידו דרך הלואה, רק דרך מכר, מותר ככה"ג [כשאינו מפרש, ש"ך (ה)].

דעת המחבר בחוב מחמת מקח: צ"ב שיטת המחבר דבשו"ע סתם לאסור ולא חילק בין מלוה למקח, אולם בבדק הבית כ' ע"פ ת' הרשב"א שחילקו בין מקח למלוה דגם רש"י והרמב"ם שהתירו, הוי רק במכר ולא במלוה.

האם אסור גם בהבלעה: נחלקו הש"ך (ד) והט"ז (ב) האם האיסור להוסיף מדעתו הוא אף בהבלעה, הט"ז כ' דהאיסור הוא דוקא כשמוסיף יותר לאחר שמנה את סכום ההלוואה, אולם בהבלעה מותר. והש"ך כ' דהאיסור אף כשהבליע את התוספת.

כשכבר קיבל: כ' החו"ד (ב' הוב"ד בפת"ש ד') והשע"ד (א) דאינו חייב להחזיר, ואף יד"ש אי"צ להשיב משום דהוי כריבית מאוחרת כדלקמן ברמ"א קסא,ב. וכן מבואר בראב"ד (הוב"ד בב"י קסו,א). [ועיי' נתיבות שלום (קסא,ב אות ד') מש"כ בזה].

מח' הש"ך ורעק"א בבאור ד' הרמ"א האם בחוב מחמת מקח יש איסור להוסיף ממון: לש"ך (ד) מותר. לרעק"א אסור, דהרמ"א שהתיר איירי כפסיקה דמוסיף לו פירות יותר, אבל כשנתחייב ממון מחמת המקח, אסור.

ריבית הלכה למעשה:

- א. הוספה בחוב מחמת מקח מותרת בב' תנאים, א' אינו מפרש, ב' אינו מתנה גדולה (יא,א ב).
 ב. אולם בהוספה שאינה קשורה למקח נחלקו הש"ך ורעק"א בחוב מחמת מקח לגבי כל הוספה שאינה קשורה למקח, לש"ך מותר, לרעק"א אסור, ולכן וטוב להחמיר שלא ליתן שום תוספת שאינה שייכת לגוף המקח. וכן כשהלווה הוא הקונה (כשמשלם לאחר שקיבל את הסחורה) לרעק"א אסור להוסיף כלום למוכר (יא,ג ז).

סעיף ה: מתנה

אפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הריבית: אני נותנו לך במתנה, אסור לקבלו ממנו. [ואפי' בריבית דרבנן, ש"ך (ו)]. אבל אם לקח ממנו ריבית וצריך להחזירו לו, מועלת מחילה לפטרו, כמו בכל גזל. [ואפי' בריבית דאורייתא, ש"ך (ז)]. (מתנה על מנת להחזיר כריבית, אסור) [נותן מתנה ע"מ לקבל מתנה גדולה יותר הוי ר"ק, פת"ש (ה)].

באיזה מחילה איירי: כ' הפת"ש (ו) דדוקא במחילה בפירוש, דבשתיקה לחוד לא מהני. וכן מחילה באונס ל"מ (בדק הבית בשם הריטב"א).

ליתן מעות במתנה ע"מ לקבל סכום קצוב כל חייו: כ' הפת"ש (ה) בשם כנה"ג שמותר ליתן מעות במתנה ע"מ שהמקבל מתחייב ליתן לו כך וכך לשנה כל ימי חייו אם מעט ואם הרבה, דאם ימות הנותן תיכף ישאר הכל למקבל, ואם יאריך ימים חייב המקבל לשלוח לו כל ימיו הסך שקצבו ביניהם, (ולרווחא דמילתא כ' ליתן המעות במתנה גמורה למקבל בלי שום תנאי, ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה), וכעיי"ז כ' הברכ"י (סו"ס קע"ד), וכן כ' החו"ד (קסו,ה) והבית מאיר (סוף הל' ריבית) דהוי כמכר הקרוב לשכר ולהפסד. ובפת"ש ציין לדברי השאילת יעב"ץ (ח"ב סימן ק"ס) שפקפק על היתר זה, דהוי רבית ולכה"פ הערמות רבית, כל מה שמקבל יותר מהקרן אם האריך ימים הנותן.

ריבית הלכה למעשה:

- א. כשמחל אינו צריך להחזיר אפי' לצאת יד"ש (יט,ח).